

Hur rapporteras från en rättegång och varför? Rättegångsrapportering som medietransformation

Beate Schirmmacher & Corina Löwe

Inledning

Narratologi och språkvetenskap har länge intresserat sig för berättelsens roll inom rättegången (se Brooks 2006; Kjus 2010). Mer sällan har forskningen vänt blicken mot hur nyhetsmedier rapporterar från en rättegång. Rättegångsrapportering ska ge insyn i rättsväsendet och bevaka rättegångens regelstyrda förhandling av en social konflikt. Rättegången förmedlas i form av en nyhetsartikel som väcker intresse och sätter händelser i en kontext för sina läsare.

Enligt Jane Johnston and Rhonda Breit behöver det komplexa samspelet mellan journalistiska värderingar och juridiska ritualer i rättegångsrapportering undersökas bättre. De efterfrågar mer forskning för att förstå hur "court stories are reproduced as news stories" och en "narratology of courtroom reporting" (Johnston & Breit 2010:47).

Dock kan det enskilda fallets specificitet, dramatik och konfliktpotential lätt skymma genrens gemensamma drag. För att lyfta fram dessa gemensamma drag närmar vi oss rättegångsrapportering från ett intermedialt perspektiv. Rättegångsrapportering är mer än en interdiskurs (Siemens 2007:26) som förmedlar mellan en juridisk fackdiskurs och en vardagsdiskurs. Det är ett berättande som överskrider mediegränser när en social konflikt representeras som rättsfall i rättssalen för att sedan överföras till en nyhetsartikel. Adaptionprocessen för med sig att multimodal muntlig kommunikation blir till text och illustreras med bildmaterial, att många timmars förhandling i rättssalen komprimeras till några textspalter. Ett intermedialt perspektiv kan bidra till att synliggöra hur rättegångsrapportering både representerar rättsprocessen och transmedierar den enligt nyhetsmediers konventioner. I en analys av denna medietransformation (Elleström 2014) uppmärksammar vi gemensamma drag i ett heterogent material från tre nationella kontexter. Vi undersöker vilka element av rättsprocessen som representeras i artiklarna, hur rättsfallen transmedieras och vilket sammanhang det finns mellan medierepresentation och transmediering.

Rättegångsrapportering mellan rättsväsendet och nyhetsmedier

Relationen mellan rättsväsendet och nyhetsmedier rymmer både ömsesidigt beroende och ett konfliktpotential. Rättegångsrapporteringens syfte är att informera allmänheten om rättsprocesser och domslut (Machill et al. 2007:63). Men journalister är också alltid på jakt efter nyheter. I rättssalen hittar journa-

lister berättelser om det oväntade, avvikande, konfliktfyllda och de rapporterar om dessa händelser enligt journalismens och inte enligt rättsväsendets lagar (Johnston & Breit 2010:50). Denna konfliktpotential mellan rättsväsendet och nyhetsmedier kan eskalera när nyhetsmedier genom att följa sin dramaturgi ingriper i juridiska processer (Pollock 2001:13), när uppmärksammade *media trials* behandlar rättsväsendet endast som källa för dramatik, underhållning och profit (Surette 2011:222) eller när journalister tar parti och föregriper juridiska förhandlingar i *trials by media* (Greer & McLaughlin 2012:396). Rättegångsrapportering som endast följer medielogiken betonar i dessa fall precis det som den juridiska processen vill tona ned och lösa.

Journalisters närvaro i rättsalen fyller en funktion i rättsprocessen, eftersom bevakningen av rättegången bidrar till att ”justice is not only done, but seen to be done” (Ingram & Hensall 2019). På så sätt bidrar rapporteringen till att enskilda fall blir till offentliga erfarenheter (Siemens 2007:15). Rättegångar är en form av en regelstyrd konfliktlösning, det som Foucault kallar för en process av sanningsskapande (Foucault 2014). De kan omvandla det ofattbara och traumatiska till en kollektiv erfarenhet (se Felman 2002; Folkvord 2016:122). Rättegångsrapportering kan förmedla detta till allmänheten utanför rättsalen. Rättegångsrapportering handlar därför inte endast om det enskilda brottsfallet utan är alltid en demonstration av hur rättsväsendet fungerar. Enligt Siemens är en annan viktig demokratisk uppgift att journalister med sin bevakning kritiskt granskar rättssystemet (2007:30).

Bara en bråkdel av alla rättsfall väcker mediernas intresse. Urvalet styrs av journalistisk nyhetsvärdering som innebär att skriva om det nya, konfliktfyllda och ovanliga. Brottsmål som involverar kända, flera eller utsatta personer (Johnston & Breit 2010:42) väcker intresse, därtill mindre allvarliga rättsfall med en lokal förankring, fall som anses potentiellt kunna drabba läsarna själva samt sådana som lätt kan berättas och illustreras (Machill et al. 2007:77f). Inte sällan ger själva rättegången en aktuell anledning till att rapportera om ett spektakulärt brott (Johnston & Breit 2010:53).

Rapportering från rättegångar kan betraktas som inbäddad i brottsjournalistik (Pollack 2001:9). Utöver att berätta om aktuella brottsfall förmedlar brottsjournalistik även samhällets uppfattning om ordning, genom att ventilera diskurser om brott, straff, lag och ordning (Pollack 2001:78). Det kan dock finnas anledning till att uppmärksamma rättegångsreportage som en egen genre inom brotts- och brottsjournalistik (Siemens 2007:30). Till skillnad från en nyhetsartikel som fokuserar på att informera om en aktuell händelse, skildrar ett reportage ”människor och miljöer för att berätta om världen” (Aare 2021:3). När målet är att väcka läsarens intresse tillåts berättande och subjektivitet i högre grad. Det är också därför övergripande diskurser framträder särskilt tydligt i rättegångsreportage.

Som en egen specifik genre har rättegångsreportage främst etablerats i tyskspråkiga tidningar. Daniel Siemens daterar den till 1920-talet och

Weimarrepubliken, den första demokratiska statsordningen i Tysklands historia (Siemens 2007:65–81). Genrens framväxt har flera orsaker. Journalister kunde både rapportera om uppseendeväckande brottsfall och presentera en diskurs om politiska och sociala konflikter (Siemens 2009:338). Den snabbt växande populariteten förklaras med att läsarna kunde stilla sin nyfikenhet genom intresseväckande och underhållande artiklar. Specialiserade journalister skapade tillspetsade, samhällskritiska och ibland satiriska skildringar av rättegångar. Politiskt engagerade författare som Kurt Tucholsky nyttjade rättegångsbevakning för att debattera demokratiska värderingar och för att kritiskt granska rättsväsendets strukturer (Tucholsky 1958:143–207). Rättegångsreportage betonar journalistens roll som ögonvittne. Även om det är en uppgift som journalistpionjären Egon Erwin Kisch lyfter fram ett rättesnöre för allt journalistiskt arbete, blir den särskilt viktig i rättegångsreportage. Här ska journalisten använda det som Kisch kallar för ”logisk imagination”, det vill säga ett kreativt gestaltande för att rapportera sanningsenligt och underhållande (Schulz 2009:19, vår översättning). Sammanfattningsvis debatteras det i tyskspråkiga rättegångsreportage om samhället med hjälp av tydliga retoriska och narrativa stilmedel på ett sätt som snarare känns igen från tidningarnas kultursidor. Fram till idag hittar genren sina trogna läsare när rättegångsreportage publiceras i tidningar och återpubliceras i bokform.

Tack vare den medvetna språkliga gestaltningen framträder adaptationsprocessen särskilt tydligt. I reportage från rättsalen gestaltar journalister den pågående förhandlingen om komplexa konflikter och moraliska frågor som samhället behöver förhålla sig till (Löwe & Schirmacher 2021 u.u.). Frågan är dock om detta endast kännetecknar rättegångsreportage. För svensk rättegångsrapportering kan vi inte urskilja lika tydliga genredrag. Här verkar journalister definiera sitt uppdrag som nyhetsbevakning, dock står svenska journalister inför samma utmaning som sina tyska kollegor. Genom att bredda vårt material och inkludera svensk rättegångsrapportering vill vi undersöka hur mer informerande nyhetsartiklar tar sig an utmaningen att rapportera från rätten och om det finns gemensamma genredrag i rättegångsreportage.

Undersökningsmaterialet består av 40 artiklar från tyska, österrikiska och svenska tidningar från 2015–2018. I urvalsprocessen har artiklarna hämtats från såväl dagstidningar som veckotidningar, närmare bestämt 20 rättegångsreportage från den tyska veckotidningen *Die Zeit* och den österrikiska dagstidningen *Der Standard*. Materialet från svenska dagstidningar består av sammanlagt 20 artiklar från en regional tidning, *Smålandsposten*, och en rikstäckande tidning, *Dagens Nyheter*. En avgränsning har skett genom att använda sökordet ”rättegång” på tidningarnas onlineutgåvor för att hitta artiklar inom brottsrapportering om rättsprocessens huvudförhandling. Majoriteten av artiklarna tematiserar brottmål- och inte tvistemål, vilket motsvarar den allmänna överrepresentationen av straffrättsmål inom rättegångsrapportering (Machill et al. 2007:66).

Medietransformation som analysmetod

När vi undersöker rättegångsrapportering som en form av medietransformation utgår vi ifrån ett brett mediebegrepp som lyfter fram hur all kommunikation sker med hjälp av medier, materiella objekt och kroppar och som gör att vi kan uppfatta kommunikationen med våra sinnen (Elleström 2014:3). Rättegången som en ”institutionaliserad arena för konfliktlösning” (Kjus 2010:8) kan därmed uppfattas som ett komplext, multimodalt och regelstyrt medium för att lösa konflikter. Inom ramen för en rättegång medieras en social konflikt genom motstridiga berättelser som presenteras av åklagaren, den brottsmisstänkte, försvarsadvokaten och vittnen. En nyhetsartikel om en rättegång transmedierar i sin tur konflikten och hur den hanteras inom rättsprocessen.

Medietransformation förekommer enligt Elleström (2014:14–20) i två olika former som transmediering och medierepresentation. Transmedieringen rekonstruerar idéer och berättelser som tidigare förmedlats inom ett annat medium, som när journalister som har följt en rättegångsförhandling om ett brott i rätten skriver en artikel om själva brottsfallet. När medietransformation sker med hjälp av medierepresentation så rekonstrueras det tidigare mediets form, struktur och egenskaper. Medierepresentation sker när en journalist som följt förhandlingen skriver en artikel om vad en rättegång är, hur den fungerar, dess former och ritualer. Medierepresentation betyder här alltså inte hur ett fenomen av den sociala världen representeras av medier (t.ex. hur brott framställs i tv-serier) utan hur medier representerar andra mediers sätt att kommunicera.

Transmediering och medierepresentation finns alltid närvarande i medietransformationer – den ena formen förekommer inte utan den andra. En filmadaption återberättar exempelvis en romanhandling i form av rörliga bilder och ljud (transmediering), och det kan förmedlas på olika sätt att berättelsen baseras på en roman (medierepresentation). Ibland sker medierepresentation endast i form av en referens, när filmens för- eller eftertext hänvisar till romanen. I andra fall blir medierepresentation mycket mer framträdande. I de inledande scenerna i Baz Luhrmans *The Great Gatsby* (2013) eller i vinjetten i Heidi Thomas BBC-serie *Call the Midwife* (2012) projiceras den litterära förlagans text in i bilden. Ingen medietransformation är endast transmediering eller medierepresentation.

Följande ingress från en rättegångsrapport från *Dagens Nyheter* visar hur medierepresentation (i fetstil) och transmediation (i kursivstil) är tätt sammanlänkade:¹

1 Här som i alla textexempel nedan är namn, platser och tider och andra detaljer ändrade. Ytterligare anonymiseringar markeras med hjälp av hakparenteser.

Två 25-åringar åtalas i morgon tisdag misstänkta för att i juli i år ha kastat tre molotovcocktails mot en kommunaltjänstemans villa i Enskede i södra Stockholm. (DN2)²

Artikeln inleds med att återberätta händelsen som har lett till rättegången nämligen att tre molotovcocktails har kastats mot ett hus vid en viss tidpunkt och på en viss plats. Genom att sammanfatta det viktigaste transmedierar ingressen händelsen. Dock kan också spår av explicit medierepresentation av rättsprocessen skönjas i en och samma mening, eftersom juridiska begrepp som "åtalas" och "misstänkta" väljs och genom att informationen om huvudförhandlingens början ("i morgon") och de tilltalade ("två 25-åringar") ges. Samspelet mellan transmediering och medierepresentation synliggör hur en berättelse både återberättas och transformeras när den byter medium. Att det kan ske på olika sätt kan förtydligas med ett annat exempel från den österrikiska tidningen *Der Standard*:

En 19-åring ville vid sin tidigare skola utföra en massaker som förhindrades av tekniska skäl. Han ter sig insiktsfull. (S1)

Här står fallberättelsen i fokus och i medierepresentationen använder journalisten inte i lika stor utsträckning juridiska termer som i det svenska exemplet. Samtidigt finns en tydlig medierepresentation i artikelns rubrik som talar om en "mordprocess". Dessutom publiceras artikeln under vinjetten "rättegångsreportage". Medan det första exemplet från *Dagens Nyheter* (DN2) fokuserar på hur händelsen evalueras juridiskt inom rättsprocessen, lyfter det andra exemplet från *Der Standard* (S1) fram andra aspekter som den tilltalades planer ("ville utföra") och sinness tillstånd ("insiktsfull"). Följande ingress från ett rättegångsreportage i veckotidningen *Die Zeit* går ännu ett steg längre genom att rama in fallberättelsen med en tolkning:

Har barägaren Adam Wendt gett en lejd mördare i uppdrag att döda hans fru? En rättegångsfars i sju akter. (Z2)

I transmedieringen av fallberättelsen står inte rättegångens aktualitet i centrum utan rubriken vill väcka uppmärksamhet kring det oväntade. "En fars i sju akter" betonar rättegångens ofrivilligt komiska inslag. Medierepresentationen sker explicit genom ordet "rättegång". Som en implicit form av medierepresentation indikerar frågetecknet att frågan fortfarande är omtvistad och att rättsprocessen inte är avslutad.

Redan dessa korta exempel ger en fingervisning om hur transmediering och medierepresentation samspekar, hur de ramar in varandra, men likväl hur tyngdpunkten kan skifta mellan de två formerna av medietransformation. En analys av medietransformation synliggör olika transformationsstrategier i en

² Här som i alla följande citat är det vår kursivering för transmediering och fetstil som markerar medierepresentation.

genre som måste förhålla sig till olika juridiska och journalistiska normer och traditioner.

Fokus på motstridiga berättelser och processens konfliktytor

Både den österrikiska dagstidningen *Der Standard* och den tyska veckotidningen *Die Zeit* införde 2015 en vinjett för rättegångsreportage. Under vinjetten ”Gerichtsreportage” (”rättegångsreportage”) i *Der Standard* publiceras artiklar på ca 500–1 000 ord och av en och samma journalist. Artiklar under vinjetten ”Recht & Unrecht” (”Rätt & Orätt”) i *Die Zeit* skrivs av olika journalister, vars artiklar och reportage omfattar ca 2 000 ord. Reportagen från dessa båda källor skiljer sig i omfång och stil. Framför allt finns det tydliga skillnader i förhållandet mellan medierepresentation av rättegången och transmediation av fallberättelsen. Genomgående uppvisar reportage från *Der Standard* en stor andel direkta citat från rättegångens muntliga förhandling:

”Varför åker man med ett hagelgevär och 30 skott till en skola?” frågar Heinz Hilmer, ordförande i nämndemansdomstolen i X-burg, den tilltalade Matthias T. ”Jag trodde att jag var tvungen att göra det”, svarar den 19-årige med låg röst.” (S1)

Artikeln inleds med en dialog mellan rättens ordförande och den tilltalade. Domarens frågor styr huvudförhandlingen som ägde rum i en österrikisk nämndemansdomstol. Fallberättelsen återges med hjälp av medierepresentation genom de olika röster som hördes inför rätten och som vävs in i journalistens transmediering.

Det är en grundläggande teknik i reportagen i *Der Standard*. Cirka 30 % av varje artikel är direkta citat från rätten: dialog mellan jurister och lekmän, citat av expertutlåtanden, vittnen och framför allt av den tilltalade. Motstridiga uppgifter som yttrades vid olika tidpunkter under rättegången återges ofta i artikeln omedelbart efter varandra. Det kan tolkas som ett narrativt grepp som lyfter fram konfliktlinjer mellan rättegångens olika parter eller mellan jurister och lekmän. I följande exempel hamnar den tilltalade i en konfliktfylld dialog med sina egna ord från dagboken:

”Storma skolan, skjuta alla, ha kul”, skrev T. till exempel. ”Jag är verkligen chockad över att jag har tänkt så. Jag kan inte förklara det”, mumlar den åtalade som hoppade av skolan och utbildning inför rätten. (S1)

Utförliga citat som den här förmedlar händelseförloppet av fallberättelsen i dialogisk form och ger läsaren en inblick i kommunikationen i en rättsal som till stor del bygger på frågor och svar:

”Jag trodde att jag var tvungen att göra det”, svarar den 19-årige med låg röst. ”Vad?” – ”Att jag var tvungen att hämnas.” – ”På vilket sätt?” Hilmer släpper inte taget. (S1)

Som exemplet visar kännetecknas en rättsprocess av att inte alla frågor får koncisa svar. När den muntliga förhandlingen representeras i en artikel stärker det journalistens roll som ögonvittne i rättssalen. Artikeln förmedlar på så sätt även vilken lång och omständlig process det kan vara att få fram vad som har hänt.

Rättegångsreportagen i *Die Zeit* är betydligt längre än i *Der Standard*. Det större utrymmet används dock inte för mer medierepresentation. Tvärtom finns här endast korta fragment av medierepresentation; direkta citat upptar ofta mindre än fem procent av varje artikel. Fokus ligger istället på transmediering när fallberättelsen sammanfattas och i viss mån tolkas. Många artiklar bygger upp narrativet kring det som anses vara ett specifikt tema som rättsfallet aktualiserar, exempelvis "Berättelsen om en farlig försummelse kulminerar i slutet av mars 2012" (Z8). Enskilda rättsfall lyfts fram som exempel för övergripande samhällsliga problem med hjälp av formuleringar som "I rättegången visas något mycket exemplariskt" (Z6). I ett annat reportage använder journalisten ett genusperspektiv för att tolka rättsfallet: "Mannlighet och vad som händer när man missförstår den, det är berättelsens tema" (Z1).

Även intertextuella referenser kan användas för att tolka rättsfallet: "Oidipus är namnet på en son som i den antika myten slår ihjäl sin far" (Z2). Liknelsen beskriver en eskalerad fader-son-konflikt, samtidigt som den antyder att det rör sig om ett mordfall.

I *Die Zeit* står fallberättelsen ofta i centrum och själva rättsprocessen hamnar i skymundan. Det verkar nästan som om journalisterna fascinerats mer av det enskilda fallet och dess moraliska förvecklingar än av sin uppgift att rapportera från rätten (Gerasch 1995:115).

När vi i analysen skiljer medierepresentation från transmediation kan vi blottlägga hur de i själva verket samspelar. Det blir tydligt hur medietransformation av själva rättegången i *Die Zeit* fungerar även om journalisten främst presenterar sitt eget perspektiv på rättsfallet. I fallberättelsen vävs in avgörande fragment av medierepresentation, som i följande exempel där en vandalisering av butikslokaler skildras:

[De anställda] klättrar ut genom fönstret. Ute är det kallt, deras [...] fötter lämnar spår i snön. Inne blir det varmare, en **övervakningskamera visar** hur det i ett av rummen, börjar pyra, sedan flappar det upp och slutligen börjar röken att sprida sig tills **video-skärmen endast visar grått. Männerna har tänt en molotovcocktail. "Endast brandkårens ingripande hindrade att elden sprid sig vidare", noterade B-stadens åklagarmyndighet i sin stämningsansökan.** (Z1)

Texten återberättar främst händelser som förhandlades men också *hur* händelserna representerades i rätten genom att citera stämningsansökan och hänvisa till övervakningsbilder som sannolikt utgör bevismaterial i ärendet. Om de anställdas fotspår i snön däremot kan tolkas som medierepresentation

är mer tveksamt. Fotspåren, ett klassiskt bevis på att någon har varit på plats, verkar snarare vara en del av den narrativa gestaltningen, Kischs ”logiska imagination”, och som uppfyller syftet att förstärka bildernas bevisvärde inom ramen för rättegången.

Men oavsett om medierepresentationen sker via dialoger som i citaten ovan från *Der Standard* eller i de fall där det endast finns korta insprängda referenser som i *Die Zeit* fokuserar de tyskspråkiga rättegångsreportagen på den tilltalade. Det är den tilltalades ordval, version, motiv och yttranden som till största delen direktciteras i *Der Standard*. I *Die Zeit* omnämns den tilltalades närvaro i rättsalen genom att beskriva personens position i rummet, kroppsspråk, mimik, klädsel och frisyra. Om hen sitter ”längst fram till höger” (Z1) eller ”förs in via en separat ingång” (Z5), ”sitter bredbent” (Z3) eller ”gungar på sin stol (Z4), ”nickar stumt och småkrattar förläget” (Z6) bär ”slitna tröjor, otympliga glasögon” (Z5), har ”kort hår, mörk kostym, vit skjorta, ingen slips” (Z3) eller har ”haxskägg” (Z4) verkar vara viktigt för att karakterisera den tilltalade, men det bekräftar även journalistens närvaro som ögonvittne. Iögonfallande är att andra aktörers utseende och agerande beskrivs mer sällan; det är fullt fokus på den tilltalade.

Medierepresentation arrangeras ofta på det sättet att rättsprocessens konfliktlinjer synliggörs genom motstridiga yttranden mellan olika vittnen (S3) eller vid olika tidpunkter (S2). Kontrasten skapas också genom att ställa juridiskt och vardagligt språkbruk bredvid varandra. (S1). Även i *Die Zeit* arrangeras fragment av vittnesutsagor så att motstridiga uppgifter om den tilltalade bildar en kontrast:

några skulle säga att [den tilltalade] alltid varit en odåga [...] medan andra i dalen framhäver [...] att han är en redig karl (Z3)

Frank var ”ett monster” fastslår en granne; [och anser att] Paul W bokstavligen uppoffrade sig för sin son och som tack förvandlade denne sitt faders liv till ett ”helvete på jorden”. Under huvudförhandlingen träder en av Franks barndomsvänner fram [...] och han kunde inte säga annat om offret än att ”han var den snällaste, vänligaste personen på jorden”, hans far var däremot en ”gnällspik”. (Z2)

Det motsägelsefulla intrycket som förmedlas här genom medierepresentation förstärks även med transmediering, alltså hur återberättandet av händelserna gestaltas. Olika stilmedel förstärker upplevelsen av konfliktlinjer och oförenliga motstridigheter, framför allt bygger rättegångsreportagen på paradoxer. En rubrik i *Der Standard* åberopar psykologens utlåtande om den tilltalade som att den är en ”påfallande diskret” person. När rubriken talar om en ”påfallande diskret amoklöpare” (S1) har psykologens utlåtande hamnat i ett sammanhang som förstärker fallets motstridighet. I samma artikel förstärks den paradoxala föreställningen om en ”diskret” masskjutning ytterligare genom att den tilltalade omnämns ömsom som pliktrogen (”den värnpliktige”) ömsom som avvikare (”skolavhoppare”) (S1).

Paradoxen används ofta som stilmedel i *Der Standard*, där rubriker ofta förmedlar oförenliga positioner och väcker nyfikenhet med formuleringar som "Den artige återfallspedofilen" (S6). Även i *Die Zeit* förekommer det som stilmedel exempelvis när en rubrik refererar till både ett terrorvälde och till komisk underhållning: "Adam den förskräcklige: En rättegångsfars i sju akter" (Z1). Rubrikens journalistiska funktion är att väcka nyfikenhet och intresse. Kontrasterande uttryck botten dock alltid i motstridiga berättelser i rättsfallet som journalister spetsar till.

Andra återkommande stilmedel inom rättegångsreportage förmedlar något om rättegångens form. I flera artiklar förekommer uppräknings av vitt skilda detaljer från rättegången. En uppräknings som "[s]mörsyra, molotovcocktails, vapen, pengar och makt [...] är ingredienserna i denna berättelse" (Z1) ger effektivt en inblick i de olika områden som förhandlats inför rätten. Sådana till synes osammanhängande uppräknings finns även i många rubriker i *Der Standard*, t.ex. "Den 18-årige gentlemannen och lösa tänder" (S2) eller "tre flaskor vin och ett blodbad" (S12).

Många reportage nämner specifika fakta från rättegången som ett sätt för journalisten att skapa trovärdighet som ögonvittne. I ett särskilt omstritt fall som förhandlats i flera instanser nämner journalisten inte endast detaljer som tidpunkter, platser och vapenkaliber utan kryddar sin artikel med ovidkommande tillägg som "landet kring C-floden som är 155 km lång" (Z3). Detta egentligen ovidkommande faktum liknar medierepresentation av bevisning men används här som ett retoriskt stilmedel som förmedlar hur alla detaljerade fakta i detta rättsfall inte har lyckats skapa en entydig bild av vad som hände.

Som en del av medierepresentationen citerar runt 75 % av artiklarna från *Der Standard* och 50 % från *Die Zeit* frågor som ställts i rättegångsförhandlingen. Andra frågor är retoriska stilmedel ofta i form av flera obesvarade frågor som radas upp efter varandra: "Vem är denne man? Är han högerextrem? Eller en galning? Båda delar? Eller ingetdera?" (Z4).

Juridiskt språk och vardagsspråk, olika sociolekter och stilnivåer möts i rättegångens sociala arena. Även i rättegångsreportagen kan det anses vara ett stildrag att vitt skilda semantiska ordfält kolliderar. I rättegångsreportaget "Adam den förskräcklige: En rättegångsfars i tre akter" (Z1) byggs motsatser upp såväl i titeln som i hela reportagetexten som präglas av kollisionen mellan en hotfull och en karnevalessk diskurs. I ett annat fall som handlar om sexuellt ofredande, beskriver den tilltalade sig själv som "gentleman". Genom hela artikeln byts överdrivet artiga omskrivningar av själva brottet som att "19-åringen ville knyta vänskapsband till det andra könet" av med den tilltalades eget språkbruk, "Jag kom väl med någon ragningsreplik" (S1). Återkommande stilmedel som frågor, retoriska frågor, uppräknings och skillnader används följaktligen för att underhålla läsaren och transmedierar karakteristiska drag av rättegångar.

I de undersökta tyskspråkiga rättegångsreportagen används den tilltalades ord, handlingar och motiv i artikelns vinkling för att skildra rättsfallet och hur det förhandlades. Fokus ligger på den svårlösta konflikten och medföljande motstridigheter. I utförliga dialoger eller korta fragment konfronteras olika versioner av samma händelse som berättats av den tilltalade, vittnen och jurister. Stilmedel som paradoxer, osammanhängande uppräknings- och kolliderande diskurser förstärker intrycket av motstridighet som transmedierar att konflikten är svårlöst. Litterära, sociala och historiska diskurser som journalisterna väljer att förankra det specifika rättsfallet i bidrar både till att underhålla och att skapa förståelse för processens konfliktytor och varför konflikten är svårlöst. Utomrättsliga diskurser används för att tolka och förklara spänningar som präglar processen och för att koppla rättsfallet till samhällsproblem.

Fokus på den juridiska processen

Rättegångsrapportering i svenska dagstidningar bildar ingen egen genre. Istället ingår reportage om och från huvudförhandlingar i en bevakning av hela rättsprocessen. Artiklarnas genomsnittliga längd är på ca 200–1 000 ord. I den regionala tidningen *Smålandsposten* är rapporterna kortare, i regel omkring 200–300 ord. Vi fokuserar på artiklar där vi kan utgå från att en journalist från respektive tidning har varit i kontakt med rättsväsendet. Därmed har vi valt bort material från nyhetsbyråer och rapportering från rättegångar i utlandet.

Det första intrycket, framför allt i artiklar från *Smålandsposten* är att det ofta inte rapporteras från utan inför eller efter huvudförhandlingen. Fokus i medierepresentationen ligger på rättsprocessen. Åtal, häktesförhandlingen och polisens utredningsarbete nämns. Artiklarnas ton är saklig och representerar mycket av det juridiska språkbruket: ”[De misstänkta] kvar i häktet” (SMP6), ”Mordmisstänkt häktad av B-stads tingsrätt – efterlyst i [utlandet]” (SMP1). I de fall rubrikerna skapar en kontrast som ska väcka läsarens intresse uppstår den här mellan händelsen och dess juridiska påföljd som i ”Sålde [frukt] – nu väntar rättegång” (SMP5). Endast en rubrik i materialet representerar inte rättsprocessen utan transmedierar enbart brottet: ”Backande bilist bröt gåendes [ben]” (SMP10). Eftersom det rör sig om ett rättsfall som kan drabba läsarna själva (Machill et al. 2007:77), verkar händelsen generera tillräckligt intresse utan att det behövs en komplettering med en juridisk påföljd.

För att i ett kort format förmedla det viktigaste följer många artiklar i den regionala tidningen ett tydligt mönster: Vad förhandlas i rätten (brottsrubriceringen) – vad hände (brottet) – hur argumenterar juristerna – vad är konsekvenserna? Det är själva rättsfallet och juristers agerande och argumenterande som står i centrum. Nästan alla artiklar från svenska tidningar i vårt material har flera och längre direktcitat från jurister och poliser. Ofta är det åklagaren som motiverar sitt yrkande eller polisens presstalesman som

redogör för utredningsarbetet (SMP1). Citat av poliser ger insyn i arbetet som har lett till åtal (DN1, 8, 5) eller jurister förklarar vad domslutets verkställande innebär för de tilltalade (DN8). Viktigt är således hur en social konflikt hanteras av rättsväsendet steg för steg. Detta fokus på medierepresentation syns tydligt i följande exempel som lyfter fram den juridiska processen:

Häktningsförhandlingen tog ovanligt lång tid, även med hänsyn till att allt tolkades. Förhandlingen varade i över [XX] timmar innan domstolens enskilda överläggning och därefter meddelades häktningsbeslutet. Inför stängda dörrar redogjorde chefsåklagare Johanna Johansson för vad som hittills framkommit under utredningen. (SMP3)

När chefsåklagaren sedan redogör för brottsfallet transmedieras den snarare som en berättelse om en utredning av ett brott. Den här artikeln är den fjärde i raden som fokuserar på ansträngningarna att skipa rättvisa i ett regionalt uppmärksammat brottsfall. Fokus i artiklarna ligger inte så mycket på själva brottet utan på rättsväsendets svar på brottet. Läsaren får alltså insyn i hur en utredning och domstolsförhandling går till.

I de flesta artiklar är inte de tilltalade i fokus; endast deras ålder, kön och ibland nationalitet framgår. När en tilltalades yttre beskrivs med att hen ”kom till C-stads tingsrätt i handfängsel och klädd i kriminalvårdens gröna kläder” (SMP3) styrker beskrivningen journalistens närvaro på plats men personbeskrivningen är på samma gång avidentifierad. I flera artiklar citeras advokaterna som uttalar sig å de tilltalades vägnar. När en artikel återger förhör med de tilltalade kan det dock förekomma att olika språkbruk tillåts kollidera som i följande rubrik: ”20-åringen till [juristen]: [Hajar du inte]?” (DN4).

När bevakningen inkluderar hela rättsprocessen ligger fokus inte nödvändigtvis på huvudförhandlingen. I de flesta artiklarna från den regionala tidningen stannar rapporteringen utanför rättssalen i och med att enbart förundersökningen och åklagaren citeras, exempelvis i ett fall om en inbrottsliga som omhäktas (SMP1). Från den regionala tidningen har vi endast få exempel (SMP3, se ovan) som vittnar om att journalisten faktiskt följde förhandlingen på plats. Rent praktiskt kan det ha att göra med offentlighetsprincipen, som innebär att svenska journalister får tillgång till förundersökningen, åtalet och domen. Till skillnad från sina tyska kollegor behöver svenska journalister inte vara med i huvudförhandlingen för att få en överblick över fallet.

I artiklar från *Dagens Nyheter* rapporteras även från rättssalen, men även här med en rubrik som fokuserar på själva processen: ”Rättegång om omfattande [brottsrubricering]härva har startat” (DN3). Artikeln börjar med en transmediering av händelserna som har lett till rättegången: ”De lurade [målsägandena], bokade [lokaler], hyrde [bostäder], kontrollerade verksamheten” (DN3). Den här uppräkningslistan utan tydliga samband förekommer också i tyska rättegångsreportage. Här följs den direkt av brottsrubriceringen som ’översätter’ fallberättelsen och därmed indikerar hur rättsväsendet ser på de tilltalades handlingar. Det är inte personerna som har hamnat inför rätten som

står i centrum utan den juridiska processen. När samma artikel räknar upp förhandlingens deltagare nämns vid sidan av parterna även andra personer som deltar av yrkesskäl som kammaråklagare, revisor, advokater, målsägarbiträde, poliser, häktespersonal och tolkar. Som i ett flertal andra artiklar ges åklagaren större utrymme att argumentera för sina perspektiv när hen ”förklarar grunderna för [brottsrubriceringen] steg för steg” och utförligt redogör för skäl för brottsrubriceringen (DN3). Det ger åklagaren ett visst tolkningsföreträde. Direktcitaten i artiklarna förmedlar också till läsarna hur jurister argumenterar inför rätten.

Det ovan nämnda reportaget (DN3) skildrar en ”historia”, men det kretsar inte så mycket kring de inblandade personerna, utan handlar om ”ännu en berättelse om en [organiserad brottslighet]”. Genom att skriva ”ännu” förknippas det enskilda fallet med en diskussion om ett större samhällsproblem (DN3). Resonemanget om att det som förhandlas här inte är unikt förstärks: ”Mönstret känns igen. Fattiga, utsatta och unga [personer] lockas och luras in i [kriminalitet]” (DN3). Artikeln beskriver inledande hur de tilltalade förs in i rättsalen, men fokus ligger på en av målsägarnas respons på det när hen ”kryp[er] ihop” (DN3). Fallet hålls bakom lyckta dörrar och därför skildras målsägarnas upplevelser av brottet med hänvisning till förundersökningens protokoll. De beskrivs också i allmänna ordalag, vilket skyddar målsägarnas identitet.

Överlag kan det konstateras att fallberättelsen som leder till förhandlingen transmedieras ur offrens perspektiv. Transmedieringen av fallberättelserna uppmärksammar i flera fall konsekvenserna för personer som blivit drabbade av brott. En artikel inför huvudförhandlingen kompletteras med en intervju där målsägaren beskriver hur det kändes att vara utsatt för brott (SMP6). Just risken att utsättas för brott framkommer i flera artiklar: ”förbipasserande var nära att drabbas” (DN1), hur boende i området eller ögonvittnen påverkades av brottet (DN 5), eller hur åhörarna i salen reagerar inför filmen som visar brottet (DN7). Signalen till allmänheten är att brott inte berör endast parterna utan påverkar samhället.

En återkommande aspekt i medierepresentationen är att bevisningen står i centrum (DN1, 8, 5) och om den är stark eller svag. Även här används uppräkningsräkning som stilmedel. När olika bevisföremål som knyter de tilltalade till gärningen omnämns (DN7) förmedlar det även att journalisten är insatt i målet. I en artikel transmedieras både fallberättelsen och rättegångsförloppet genom beskrivningen av olika partners relation till ett ”USB-minne med filmmaterial” (DN8). Hur olika rättegångsdeltagare förhåller sig till föremålet, att den har hittats hos den misstänkte, godtas av rätten som bevis, spelas upp i rätten, vad den visar och vad åklagaren anser att den bevisar används i denna fallberättelse från en rättegång som en effektiv röd tråd (DN8). Konfliktlinjerna i domstolsförhandlingen synliggörs på så sätt ofta med hjälp av åklagares och försvarets motstridiga tolkning av ett och samma föremål (DN5).

I den svenska rapporteringen diskuteras ingående den rättsliga arbetsprocessen från polisens utredning till att dom faller. I både nyhetsrapporteringen och reportage i det svenska materialet är det inte den tilltalade som står i berättelsens centrum, utan hur brottet har förhandlats, hur rättsväsendet dömer i det aktuella fallet samt hur samhället reagerar på det. Journalisten förtydligar och tolkar juristernas agerande och argumentation utifrån målsättningen att bekanta läsaren med de juridiska verktygen som används för att lösa konflikten. Rapporteringen diskuterar hur rättsväsendet kan argumentera och om det är adekvat. Journalister blir därmed ledsagare i rättsväsendets djungel.

Diskussion

Analysen av rättegångsrapportering som medietransformation lyfter fram hur artiklarna representerar rättsprocessen och transmedierar samhällsproblem på olika sätt. De skillnader som framkommer kan spåras till olika juridiska och journalistiska traditioner. Dessutom fungerar rättssystemen olika och varje rättsfall behöver skildras utifrån sin egen komplexitet. Även tidningarnas ekonomiska resurser avgör hur journalister kan bevaka en sådan tidskrävande händelse som en rättegång. Dessa olika juridiska, nationella och redaktionella kontexter leder till uppenbara skillnader i materialet.

Skillnaderna leder till olika lösningsstrategier när journalister rapporterar från rättssalen och behöver lösa uppgiften på ett begripligt och översiktligt sätt och förmedla en situation där sanningen är omtvistad. Med hjälp av medietransformationen som analysmetod kan vi beskriva rättegångsrapporteringens berättarstruktur. Journalister sätter en aktuell händelse i en samhällslik kontext genom att såväl belysa brottsfallet som förhandlingen och den effekt rättegången har för de inblandade och samhället. Alla artiklar, oavsett sina stilistiska val, inkluderar dessa två tidslinjer, där den ena ofta används för att förmedla det andra. Genom att granska samspelet mellan medierepresentation och transmediation framträder olika narrativa mönster som används för att skildra brottsfallet och dess juridiska hantering.

I rättegångsreportage från *Die Zeit* ligger fokus på att transmediera händelserna som lett till rättegången. Fragment av medierepresentation från rättssalen används för att synliggöra konfliktlinjerna som har förhandlats där i form av motstridiga berättelser. Den tilltalade står i centrum i medierepresentation i *Die Zeit*. Det gäller även för *Der Standard*, men här berättas händelser som lett till rättegången till stor del genom medierepresentation, genom den tilltalades egna ord och dialoger från rättssalen. Även svensk rättegångsrapportering förmedlar fallberättelsen till stor del genom medierepresentation, men fokuserar mindre på den tilltalade och ger i stället utrymme för de professionella aktörernas agerande. Det som framställs som omtvistat i svensk rättegångsrapportering är inte olika berättelser, utan olika tolkningar av lagen och bevismaterial. Vi har också kunnat se hur rättegångsrapportering

transmedierar olika berättelser som leder till rättegång. I tyskspråkiga rättegångsreportage är det ofta berättelsen om ett brott, medan de svenska artiklarna snarare berättar om utredningen eller vad det innebär att bli utsatt för brott.

Rättegångsrapportering uppvisar således olika möjligheter att resonera om en konflikt där sanningen är omtvistad. De två journalistiska tillvägagångssätt som framträder i materialet speglar rättegångars komplexitet, om än från olika vinklar. Genom att driva motstridigheten till sin spets, vilket är ett återkommande mönster i tyska rapporter, skapas en förståelse för att konflikten är svårlöst. Genom att beskriva rättsväsendets arbetsprocess, som i de svenska artiklarna, skapas en förståelse för hur en svårlöst konflikt endast stegvis kan lösas med ett komplext regelverk. Det är inte bara i rättegångsrapportering som komplexa konflikter med samhällsrelevans behöver föras vidare och förklaras för en publik. Genom att analysera hur journalistiskt berättande används för att förmedla rättegångens komplexitet har vi fått syn på kommunikationsstrategier som kan komma till användning för att effektivt kunna förmedla komplexa konflikter och polariserande positioner utanför rättssalen.

Litteratur

- Aare, Cecilia (2021), *Reportaget som berättelse. En narratologisk undersökning av reportagegenren*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Brooks, Peter (2006), "Narrative Transactions: Does the Law Need a Narratology?", *Yale Journal of Law & the Humanities*, 18, s. 1–28.
- Elleström, Lars (2014), *Media Transformation. The Transfer of Media Characteristics Among Media*. New York: Palgrave Macmillan.
- Felman, Shoshana (2002), *The Juridical Unconscious. Trials and Traumas in the Twentieth Century*. Cambridge/MA: Harvard University Press.
- Folkvord, Ingvild (2016), "Rettslig formgivingsarbeid etter terroren 22. Juli 2011", *European Journal of Scandinavian Studies*, 46 s. 120–136.
- Foucault, Michel (2014), *Wrong-doing, Truth-telling: The Function of Avowal in Justice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gerasch, Sabine (1995), *Prozesswirklichkeit und Gerichtsberichterstattung. Eine Untersuchung der Lokalberichterstattung zu Strafprozessen bei Gewalt- und Sexualdelikten vor dem Dortmunder Land- und Amtsgericht*, München: Saur.
- Greer, Chris & Eugene McLaughlin (2012), "Media Justice. Madeleine McCann, Intermediatization and 'Trial by Media' in the British Press", *Theoretical Criminology* 16 (4)3, s. 95–416.
- Ingram, David & Peter Hensall (2019), "The Rules of Court Reporting", *The News Manual. A Professional Resource for Journalists and the Media*. https://www.thenewsmanual.net/Manuals%20Volume%203/volume3_64.htm [hämtad 210406].

- Johnston, Jane & Rhonda Breit (2010), "Towards a Narratology of Court Reporting", *Media International Australia Incorporating Culture and Policy* 137, s. 47–57.
- Kjus, Audun (2010), *Stories at trial*. Liverpool: Deborah Charles Publications.
- Löwe, Corina & Beate Schirmacher (u.u.). "How to Tell the Story of a Trial – Media Transformation in Court Reporting", i *Narratives in the Criminal Process*. utg. av Frode Helmich Pedersen, Espen Ingebrigtsen och Werner Gephart. Köln: Vittorio Klostermann.
- Machill, Marcel, Markus Beiler & Iris Hellmann (2007), "The Selection Process in Local Court Reporting", *Journalism Practice* 1(1), s. 62–81.
- Pollack, Ester (2001), *En studie i medier och brott*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Schulz, Michael (2009), *Der "rasende Reporter"* Egon Erwin Kisch. Entwicklung vom neusachlichen Flaneur zum politisch agitierenden Berichterstatter. Hamburg: Diplomica.
- Siemens, Daniel (2007), *Metropole und Verbrechen: die Gerichtsreportage in Berlin, Paris und Chicago 1919–1933*. Stuttgart: Steiner.
- Siemens, Daniel (2009), "Explaining Crime", *Journal of European Studies* 39.3, s. 336–352.
- Surett, Ray (2011), *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Co.
- Tucholsky, Kurt (1958), *Deutschland, Deutschland – unter anderen. Kurt Tucholsky. Ausgewählte Werke*, utg. av Fritz J. Raddatz. Berlin: Volk und Welt.